

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

MELITA BAJEC

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

ZAPOSLOVANJE IN BREZPOSELNOST MLADIH V SLOVENIJI

Ljubljana, oktober 2010

MELITA BAJEC

IZJAVA

Študent/ka MELITA BAJEC izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. MARJANA SENJURJA, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OSNOVNA TEORETIČNA IZHODIŠČA	2
1.1 Trg dela.....	2
1.2 Zaposljivost	3
1.3 Brezposelnost	3
1.4 Merjenje brezposelnosti.....	3
1.4.1 Registrirana brezposelnost.....	4
1.4.2 Anketa o delovni sili	4
1.5 Vrste brezposelnosti	5
1.5.1 Frikcijska brezposelnost.....	5
1.5.2 Strukturna brezposelnost.....	5
1.5.3 Ciklična brezposelnost.....	6
1.5.4 Prikrita (latentna) brezposelnost.....	6
2 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ZAPOSLOVANJE MLADIH	6
2.1 Demografska gibanja.....	7
2.2 Povečevanje fleksibilnosti na trgih delovne sile	8
2.3 Spremembe v izobraževalnih sistemih in podaljševanje študija	9
2.4 Gospodarski cikli in razmere na regionalnih trgih	10
2.5 Predpisi o zaposlovanju in odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih.....	11
3 ANALIZA AKTIVNOSTI IN ZAPOSLENOSTI MLADIH.....	11
3.1 Zaposlenost mladih glede na spol.....	13
3.2 Zaposlenost mladih glede na polni in krajši delovni čas.....	14
3.3 Zaposlenost mladih glede na zaposlitev za določen čas.....	16
4 ANALIZA BREZPOSELNOSTI MLADIH	18
4.1 Brezposelnost mladih glede na spol	20
4.2 Brezposelnost mladih glede na doseženo stopnjo izobrazbe.....	21
4.3 Brezposelnost mladih glede na trajanje brezposelnosti.....	22
4.4 Brezposelnost mladih glede na statistične regije.....	23
5 PROGRAMI ZA SPODBUJANJE ZAPOSLOVANJA MLADIH.....	24
5.1 Rešitve Študentske organizacije Slovenije.....	24
5.2 Programi aktivne politike zaposlovanja	24
5.2.1 Evropski socialni sklad v Sloveniji	26
5.2.2 Vključevanje mladih v programe APZ.....	27
SKLEP	30
LITERATURA IN VIRI	31

KAZALO TABEL

Tabela 1: Starostna struktura mladih kot delež celotnega prebivalstva (2005–2008)	7
Tabela 2: Stopnja aktivnosti mladih, starih od 15 do 24 let, Slovenija in EU-27; v %.....	12
Tabela 3: Stopnje delovne aktivnosti v Sloveniji in EU-27 po starostnih skupinah; v %...	12
Tabela 4: Deleži delnih zaposlitev po starostnih skupinah v Sloveniji in EU-27; v %.....	15
Tabela 5: Zaposleni mladi (15–24 let) glede na polni in krajši delovni čas po spolu, Slovenija; v %.....	16
Tabela 6: Deleži zaposlitev za določen čas v skupni zaposlenosti po starostnih skupinah; Slovenija in EU-27; v %.....	17
Tabela 7: Stopnje brezposelnosti po starostnih skupinah v Sloveniji in EU-27	19
Tabela 8: Stopnje brezposelnosti mladih (15–24 let) po spolu, Slovenija in EU-27	20
Tabela 9: Izobrazbena struktura brezposelnih in zaposlenih mladih (15–24 let) po letih; v %.....	21
Tabela 10: Brezposelni mladi (15–24 let) po trajanju brezposelnosti in spolu; v %	22
Tabela 11: Odstotek mladih (do 25. leta starosti) med brezposelnimi po statističnih regijah	23
Tabela 12: Mladi (do 25 let) vključeni v programe aktivne politike zaposlovanja v obdobju 2007-2009	29

KAZALO SLIK

Slika 1: Stopnje delovne aktivnosti mladih (od 15 do 24 let) v Sloveniji po spolu; v %	13
Slika 2: Delež zaposlenih mladih (15–24 let) s pogodbo za določen čas po spolu	18

UVOD

V sodobni družbi zaposlitev predstavlja osrednji del vsakdanjega življenja ter ključni vir finančne neodvisnosti, statusa, identitete in socialne participacije. Vendar pa v zadnjih letih prehajanje mladih na trg v svet dela zaznamuje vse več sprememb. Mladi danes namreč vse pogosteje podaljšujejo izobraževanje, kar pomeni, da čas prehoda na trg dela nastopi v poznejši fazi posameznikovega življenja, pri čemer si nekateri prve redne službe, ki zagotavljajo minimalno varnost, najdejo šele krepko po tridesetem letu. Prav tako se trajanje prehoda podaljšuje zaradi negotovosti na trgu dela in vključevanja mladih v občasne oblike dela.

V diplomskem delu bom poskušala prikazati položaj mlade delovne sile, stare od 15 do 24 let. Za spodnjo mejo sem se odločila za 15 let, saj se v Republiki Sloveniji osebe z dopolnjenim 15. letom štejejo med delovno sposobno prebivalstvo. To pomeni, da lahko opravljajo začasna, občasna, sezonska ali počitniška dela preko študentskega servisa ali se zaradi prezgodnjega izstopa iz izobraževalnega procesa zaposlijo. Zgornjo mejo pa sem omejila s starostjo 24 let. Trajanje študija do diplome se sicer izkazuje v območju od 2 do 10 let, vendar menim, da pri dopolnjenih 24 letih večina mladih dokonča vsaj nižjo stopnjo izobraževanja in se zaposli.

V prvem delu diplomske naloge bom na kratko predstavila teoretični vidik trga delovne sile, zaposljivosti in brezposelnosti. V nadaljevanju bom predstavila pomembnejše dejavnike, ki vplivajo na položaj mladih na trgu delovne sile, na hitrost prehodov iz izobraževanja v zaposlitev, na vrsto zaposlitve, trajanje zaposlitve in podobno. Predvsem so to gospodarska gibanja, gospodarski položaj na lokalnih in regionalnih trgih delovne sile ter demografska situacija. Prav tako na položaj mladih pomembno vpliva zakonska regulacija zaposlovanja, ki določa pogoje zaposlovanja in odpuščanja.

V tretjem in četrtem poglavju bom podrobneje analizirala položaj mladih na trgu dela. Podrobno bom predstavila stanje aktivnosti, zaposlenosti in brezposelnosti mladih v obdobju od leta 2000 do leta 2008. Osredotočila se bom predvsem na analizo zaposlenosti in brezposelnosti mladih, starih med 15 in 24 let. Pridobljene podatke v omenjeni starostni skupini bom primerjala z ostalimi starostnimi skupinami, med spoloma in s povprečjem EU-27. Zaradi mednarodne primerljivosti bom položaj mladih na trgu dela analizirala na podlagi podatkov iz ankete o delovni sili.

Nazadnje bom predstavila še programe za spodbujanje zaposlovanja mladih. Osredotočila se bom predvsem na aktivno politiko zaposlovanja v Sloveniji ter analizirala vključenost mladih v programe aktivne politike zaposlovanja. Predvidevam, da je aktivna politika zaposlovanja v Sloveniji dobro urejena in da obstaja kar nekaj programov, ki pomagajo mladim pri iskanju oziroma najdenju zaposlitve.

1 OSNOVNA TEORETIČNA IZHODIŠČA

1.1 Trg dela

Trg dela je trg, na katerem se trguje z delovnimi storitvami (Verbič & Polanec, 2009, str. 65). Strukturo trga delovne sile oblikujejo dejavniki ponudbe in povpraševanja. Na strani povpraševanja so to prosta delovna sila (aktualno povpraševanje) ter zasedena delovna mesta (realizirano povpraševanje). Ponudbo dela pa določajo vsi zaposleni (realizirana ponudba), iskalci zaposlitve ali brezposelni (aktualna ponudba) ter osebe, ki niso niti zaposlene niti ne iščejo dela, vendar so sposobne in pod nekimi pogoji tudi pripravljene na zaposlitev (potencialna ponudba) (Novak, 2008, str. 23).

Običajno lahko trg dela prikažemo s tokovi in stanji. Stanja so brezposelnost, delovna aktivnost in neaktivnost. Med temi tremi stanji obstaja 6 tokov (Verbič & Polanec, 2009, str. 68):

- brezposelni, ki dobijo zaposlitev
- brezposelni, ki se upokojijo
- zaposleni, ki izgubijo zaposlitev (odpuščanje, odpoved delovnega razmerja)
- zaposleni, ki postanejo neaktivni (šolanje, upokojitev)
- delovno neaktivni, ki postanejo brezposelni, ker so prišli iz šol ali po skrbi za otroke
- delovno neaktivni, ki se zaposlijo

Za nadaljnjo opredelitev zaposlenosti oziroma brezposelnosti je dobro poznati naslednje osnovne pojme trga dela:

Zaposleni so tisti, ki opravljajo pogodbeno delo, delajo preko študentskega servisa ter za neposredno plačilo. Med zaposlene v delovnem razmerju štejemo osebe, ki so zaposlene v podjetjih ali organizacijah, pri obrtnikih, kmetih, osebah v svobodnih poklicih, in pa osebe, ki delajo preko javnih del (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 36).

Brezposelne osebe po Anketi o delovni sili so osebe (stare najmanj 15 let), ki v poročevalskem tednu niso bile zaposlene ali samozaposlene ter niso opravljale nobenega dela za plačilo (Senjur, 2001, str. 144).

Neaktivno prebivalstvo so osebe, stare 15 let in več, ki niso razvrščene med delovno aktivno prebivalstvo ali brezposelne osebe (npr. šolajoča se mladina, upokojenci, bolniki itd.) (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 36).

Aktivno prebivalstvo je seštevek delovno aktivnega prebivalstva in brezposelnih oseb (Senjur, 2001, str. 143).

1.2 Zaposljivost

Zaposljivost je pogoj za zaposlenost. Po mnenju Trbanc (2007, str. 59–60) lahko zaposljivost razumemo kot zmožnost, da se bo oziroma bi oseba – zaradi svojih znanj, spretnosti in različnih drugih individualnih lastnosti – lahko sorazmerno hitro in brez večjih težav zaposlila. Zaposlitev posameznika torej pomeni njegovo privlačnost za delodajalca ter predpostavlja skupek znanj, spretnosti, izkušenj in drugih lastnosti, ki jih delodajalci iščejo pri kandidatih za zaposlitev. Za (lastno) zaposljivost je večinoma odgovoren vsak sam, pri tem pa mu pomaga politika zaposlovanja z ukrepi, kot so usposabljanje in trening iskanja zaposlitve, pisanja prošenj oz. ponudb za zaposlitev, predstavljanja delodajalcem, programi izobraževanja in usposabljanja in podobno.

Problem zaposljivosti analogno pomeni, da ima veliko ljudi to zmožnost slabše razvito in da je na vse bolj tveganih trgih dela navzoča vrsta ranljivih skupin, ki imajo s tem največje težave. Med njimi so zlasti mladi, delovno še neizkušeni iskalci prve zaposlitve, pa starejši, nižje izobraženi, preozko kvalificirani, samohranilci, invalidi, imigranti in podobni (Kramberger, 2007, str. 13).

1.3 Brezposelnost

Brezposelnost je poleg inflacije eden najbolj perečih problemov današnjih gospodarstev. Povzroča tako ekonomske kot politične probleme. Z ekonomskega vidika je brezposelnost nezaželena zato, ker je dejanski BDP manjši od potencialnega, to je tistega, ki bi ga država lahko ustvarila, če bi zaposlila vse za delo sposobne ljudi. Ker dela, ki bi ga nezaposleni lahko opravili v tem trenutku, vendar ga ne, ker ne delajo, ni mogoče skladiščiti, je ta del BDP za vedno izgubljen (Hrovatin, 2007, str. 200).

Brezposelnost pa ni le ekonomska, temveč tudi socialna kategorija. Povzroča namreč trpljenje, saj so brezposelni deležni zmanjšanih dohodkov, kar lahko vodi do socialnih problemov, kot so kriminal, alkoholizem in podobno. In čeprav so ekonomski stroški veliki, te denarne številke ne morejo ustrezno prikazati človeške in psihološke cene dolgih obdobj vztrajne neprostoVOLjne brezposelnosti (Samuelson & Nordhaus, 2002, str. 564).

1.4 Merjenje brezposelnosti

Slovenska statistika razlikuje med dvema viroma podatkov o številu brezposelnih oseb, in sicer register registrirano brezposelnih oseb in število brezposelnih na podlagi ankete o delovni sili.

1.4.1 Registrirana brezposelnost

Register registrirano brezposelnih oseb vodi in vzdržuje Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (v nadaljevanju ZRSZ). Gre za popolno zajetje podatkov po stanju na zadnji dan v mesecu (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 36).

Iskalec se šteje za registrirano brezposelno osebo, če (Senjur, 2001, str. 144):

- nima redne zaposlitve,
- je sposoben in voljan delati ter je pripravljen sprejeti zaposlitev, primerno njegovi strokovni usposobljenosti, ter
- se zaradi zaposlitve prijavi na pristojni izpostavi ZRSZ.

Novak (2008, str. 34) ugotavlja, da je največja prednost tega vira podatkov točnost. Podatki so na razpolago z minimalnim časovnim zamikom, mesečno, relativno poceni, prebivalstvo pa kažejo glede na formalni status. Ker je za register značilno polno zajetje vseh enot, nam to omogoča prikazovanje stanja tudi za posamezne regije. Novak (2008, str. 34) kot največjo pomanjkljivost registrov označuje veliko občutljivost na spremembe v zakonodaji, saj se ob vsaki spremembi poruši časovna vrsta podatkov, kar med uporabnike vnese zmedo in ugibanja. Meni, da je slabost registrov tudi neprimerljivost podatkov med državami, to pa zaradi nezmožnosti enotnega definiranja brezposelnih v registrih, saj ima vsaka država svoja merila in predpise o tem, kdaj je mogoče neko osebo šteti za brezposelno.

1.4.2 Anketa o delovni sili

Anketa o delovni sili je najobsežnejše uradno anketiranje gospodinjstev v Sloveniji. Z njo pridobimo podatke o stanju in spremembah na slovenskem trgu delovne sile – o velikosti, strukturi in značilnostih aktivnega in neaktivnega prebivalstva. Anketo izvaja Statistični urad Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS); od leta 1993 do 1996 je bila letna in se je izvajala v maju, od aprila 1997 pa poteka nepretrgoma, podatke objavljajo četrtletno. Izvaja se skladno s priporočili in navodili mednarodne organizacije za delo ILO in skladno z zahtevami Evropskega statističnega urada Evropske unije, Eurostat. Ta zahteva usklajeno anketo o delovni sili, kar nam omogoča primerljivost podatkov z drugimi državami, ki izvajajo take ankete, in hkrati tudi časovno primerljivost podatkov s predhodnimi leti (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 5).

Po mednarodno dogovorjeni definiciji so osebe vključene med delovno aktivne, brezposelne ali neaktivne glede na njihovo aktivnost v tednu pred anketiranjem. Tako je brezposelna oseba tista, ki (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 35):

- v preteklem tednu pred anketiranjem, od ponedeljka do nedelje, ni opravila niti ure dela za plačilo, dobiček ali družinsko dobrobit, vendar
- je v zadnjih štirih tednih aktivno iskala delo, se zglasila na zavodu za zaposlovanje, poslala prošnjo za zaposlitev ... in

- je v naslednjih dveh tednih pripravljena sprejeti delo.

Med brezposelne osebe sodijo tudi osebe, ki so že našle delo, vendar ga bodo začele opravljati v naslednjih dveh tednih oziroma po anketiranju (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 35).

Novak (2008, str. 34) ugotavlja, da je največja prednost ankete o delovni sili mednarodna primerljivost podatkov in vpogled v brezposelnost v kontekstu trga delovne sile kot celote, slabost pa relativno majhen vzorec, na katerem temelji anketa. Ta vzorec včasih ne dovoljuje podrobne razčlenitve podatkov.

1.5 Vrste brezposelnosti

Hrovatin (2007, str. 206) glede na razloge, zaradi katerih ostaja določen delež delovno aktivnega prebivalstva brez dela, razlikuje tri osnovne vrste brezposelnosti: frikcijsko, strukturno in ciklično. Poleg teh loči še brezposelnost, ki je skrita v kategoriji zaposlenih, in jo zato imenujemo prikrita ali latentna brezposelnost.

1.5.1 Frikcijska brezposelnost

Frikcijska brezposelnost se pojavlja zaradi stalne menjave zaposlitve prebivalstva, ki je normalno zaposleno. Po mnenju Hrovatinove (2007, str. 206), sem sodijo selitve prebivalstva med različnimi mesti in regijami ter s tem povezano iskanje nove zaposlitve, začasna brezposelnost šolajoče se mladine, ki konča šolanje in išče službo, menjavanje zaposlitve zaradi težnje po spremembi delovnega okolja in podobno. Takšna zaposlitev je začasna, kratkotrajna ter lahko traja od nekaj dni do nekaj mesecev. Predstavlja obdobje med dvema stalnima zaposlitevama. Ker je frikcijska brezposelnost plod prostovoljnih odločitev ljudi o menjavi delovnih mest, ni vezana na razmere v gospodarstvu, temveč je prostovoljna. Hrovatinova (2008, str. 206) meni, da se z njo sreča vsako gospodarstvo, ki je na ravni polne zaposlenosti delovne sile.

Samuelson in Nordhaus (2007, str. 566) med to vrsto brezposelnih štejeta tudi skupino staršev, ki potem, ko so dobili otroka, ponovno vstopajo v delovno silo.

1.5.2 Strukturna brezposelnost

Strukturna brezposelnost nastaja zaradi neusklajenosti med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili. Do tega prihaja zaradi gospodarskega razvoja, ko nekateri sektorji oziroma panoge hitro rastejo, medtem ko druge nazadujejo, poleg tega pa se s tehnološkim razvojem pojavljajo tudi povsem nove panoge. Strukturno brezposelni se težko prilagajajo novim razmeram na trgu delovne sile, še zlasti če gre za odpuščanje starejše kategorije brezposelnih (nad 45 let). Za prestrukturiranje mora pogosto poskrbeti država s programi

aktivnega zaposlovanja. Ti vključujejo usposabljanje brezposelnih za nova delovna opravila in nove zaposlitve (Hrovatin, 2007, str. 206).

Strukturna brezposelnost lahko včasih povzroča tudi visoko nezaposlenost določenih regij, če so usihajoči sektorji koncentrirani na določenih območjih (na primer premogovništvo, problem zapiranja in zmanjševanja proizvodnje železarn itd.). Zaradi odvisnosti od dolgoročnejših sektorskih sprememb proizvodnje bi strukturno brezposelnost lahko imenovali tudi sektorska brezposelnost (Hrovatin, 2007, str. 206).

1.5.3 Ciklična brezposelnost

Ciklična brezposelnost nastaja zaradi gospodarskih ciklov. Ko gospodarska aktivnost stagnira in stopnja rasti BDP nazaduje ali je celo negativna, se zmanjšuje celotno agregatno povpraševanje po delovni sili. Vsi ali večina sektorjev zmanjšujejo proizvodnjo, da bi se izognili kopičenju zalog, in hkrati odpuščajo delovno silo. Brezposelnost se lahko zato pojavlja med vsemi kategorijami zaposlenih ne glede na vrsto dela. Znižanje stopenj brezposelnosti in morda polno zaposlenost gospodarstvo doseže šele ob prehodu v drugi del cikla, v fazi oživljanja gospodarstva (Hrovatin, 2007, str. 206).

1.5.4 Prikrita (latentna) brezposelnost

Prikrita brezposelnost predstavlja zaposlene, ki imajo zaposlitev, vendar ničesar ne prispevajo k BDP. Če bi jih odpustili, bi lahko dosegli enak BDP kot pred tem. Takšnih je pravzaprav zelo malo, saj vsak vsaj nekaj ur dnevno dela. Število prikrito brezposelnih bi razkril šele seštevek vseh takšnih nedelovnih ur in preračun ur na število zaposlenih (Hrovatin, 2007, str. 206).

2 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ZAPOSLOVANJE MLADIH

Na položaj mladih na trgu dela (predvsem na pojave, kot so hitrost prehodov iz izobraževanja v zaposlitev, vrsta zaposlitev in zaposlitvenih pogodb, pogostost in trajanje brezposelnosti) vplivajo številni dejavniki, katerih učinki se med sabo prepletajo. Ignjatović in Trbanc (2009, str. 40) med splošne dejavnike uvrščata demografska gibanja (velikost pritoka mladih na trg dela ter staranje delovno aktivne populacije), gospodarsko situacijo na lokalnih in regionalnih trgih dela ter gospodarska gibanja, ki vplivajo na večje oziroma manjše povpraševanje po delovni sili in na hitrejšo oziroma počasnejšo absorpcijo mladih v zaposlitve. Poleg teh lahko po njunem mnenju na hitrost absorpcije mladih v zaposlitev pomembno vplivajo izobraževalni sistemi ter kot njihov sestavni del bolj ali manj sistematično urejeni prehodi iz izobraževanja v zaposlitve (sistem vajeništva ali praktičnega dela/usposabljanja v realnih delovnih situacijah, projektno delo, opravljanje prakse v podjetjih, svetovanje mladim in podobno).

Zelo pomembna za zaposlovanje mladih je tudi zakonska oziroma podzakonska regulacija zaposlovanja, ki določa pogoje zaposlovanja in odpuščanja in omogoča več ali manj fleksibilnosti pri zaposlovanju (Ignjatović & Trbanc, 2009, str. 40).

V nadaljevanju bom podrobneje predstavila zgoraj omenjene dejavnike, ki pomembno vplivajo na zaposlovanje mladih.

2.1 Demografska gibanja

Boljka (2009, str. 10–14) ugotavlja, da demografske razmere v Sloveniji in EU močno zaznamuje naslednjih pet determinant: rast prebivalstva, staranje prebivalstva, zniževanje rodnosti, upadanje smrtnosti, povečevanje migracij ter pomanjkanje delovne sile. V tem smislu Slovenija in EU v zadnjem desetletju zaznamujeta demografska ekstrema, saj se tako Slovenija kot EU hkrati soočata s procesoma padajočih stopenj rodnosti in podaljševanja življenjske dobe. Posledica teh procesov je staranje evropske populacije, medtem ko je delež mladih vse manjši.

Kot je razvidno iz tabele 1, je trend zmanjševanja deleža mlajše populacije in absolutnega števila posameznikov v populaciji med 15. in 24. letom očiten. Delež populacije mladih, starih med 15 in 24 let, v celotni populaciji je leta 1991 znašal 14,7 %, nato pa se je kmalu po vstopu Slovenije v EU znižal na 13,06 %, kar je pomenilo, da predstavljajo mladi le še slabo petino celotnega prebivalstva Slovenije. Leta 2008 je nato delež znašal samo še 11,96 %, projekcije prebivalstva pa kažejo, da naj bi do leta 2050 mladi predstavljali le še 9,1 % slovenskega prebivalstva (Boljka, 2009, str. 12).

Tabela 1: Starostna struktura mladih kot delež celotnega prebivalstva (2005–2008)

Starost	2005	2006	2007	2008
15–19 let	122.479	119.569	114.568	109.078
20–24 let	139.164	135.712	135.638	133.901
Celotna populacija	2.003.358	2.010.377	2.025.866	2.032.362
Delež populacije 15–24	13,06 %	12,70 %	12,35 %	11,96 %

Vir: U. Boljka, Demografske značilnosti mladih in problem rodnosti, 2009, str. 14.

Manjši delež mladih v populaciji pomeni tudi njihov manjši pritok na trg dela. Zaradi tega ter zaradi napovedi o pomanjkanju delovne sile, lahko po mnenju Trbanc (2005, str. 2) pričakujemo postopno zniževanje stopenj mladinske brezposelnosti. Ne glede na to pa lahko strukturno neskladje na trgu dela povzroči, da bo na nekaterih področjih delavcev primanjkovalo, na drugih pa bo ponudba še vedno zelo velika. Zato je lahko po njenem mnenju kljub pomanjkanju delavcev brezposelnost nekaterih skupin mladih (predvsem

nizko izobraženih) še vedno sorazmerno visoka. Lahko pa se zgodi, da bodo mladi, zlasti dobro izobraženi, med najbolj iskanimi kategorijami delovne sile.

2.2 Povečevanje fleksibilnosti na trgih delovne sile

Na hitrost prehodov mladih na trg dela močno vpliva delovanje nacionalnih trgov delovne sile, predvsem njihova fleksibilnost in odprtost oziroma zaprtost posameznih tržnih segmentov (poklicnih ali pa tudi segmentov posameznih panog). Fleksibilnost nacionalnih trgov je odvisna od delovne oziroma zaposlovalske zakonodaje (Trbanc, 2007, str. 53). Toga delovna zakonodaja redno zaposlenim delavcem nudi visoko varnost zaposlitve in stabilnejša delovna mesta. Južnik R. (2007, str. 91) ugotavlja, da delodajalci zaradi izogiba administrativnim postopkom, kot so odpovedni roki, posvetovanje s sindikati, posebno varstvo socialno šibkih skupin, ter plačilo odpravnin zaposlenim za nedoločen čas, na novo zaposlujejo večinoma za določen čas, še posebej mlade.

Mladi se tako ob vstopu na trg dela vse pogostejše srečujejo s povečano ponudbo fleksibilnih in manj varnih zaposlitev, kot so na primer zaposlitev za krajši delovni čas in zaposlitev za določen čas. Tako jih je po ugotovitvah Južnik R. (2007, str. 91) imelo leta 2007 več kakor dve tretjini, starih od 15 do 24 let, pogodbo za določen čas. To je največji delež med državami EU. V obdobju 2003 do 2007 se je po njenih ugotovitvah število začasnih zaposlitev povečalo za več, kakor je bilo vseh služb za mlade, kar pomeni, da se je število rednih zaposlitev v tem obdobju celo znižalo.

Med najbolj fleksibilne oblike dela sodi delo prek študentskega servisa. Študentsko delo je značilno za mlade, ki so še vedno vključeni v proces izobraževanja. Pravna podlaga za delo prek študentskega servisa je napotnica, pravice in obveznosti delodajalca, študenta oziroma dijaka in študentskega servisa pa so opredeljene v določilih Splošnih pogojev poslovanja študentskih servisov. Za dijake in študente, ki opravljajočasna in občasna dela torej zakon o delovnih razmerjih ne velja, prav tako ne pravice in zaščita, ki iz njega izhajajo (Avsec et al., 2007, str. 21).

Študenti in dijaki, zaradi nižje obdavčitve, za delodajalce predstavljajo cenejšo delovno silo. Na MDDSZ¹ (b.l.) ugotavljajo, da povprečno plačilo študenta za podjetje predstavlja zgolj okoli 55 % stroška povprečno plačanega delavca. To pomeni da so študentje na trgu dela močna konkurenca ostalim, predvsem mladim osebam. Poleg tega na MDDSZ ugotavljajo, da je ureditev študentskega dela, kot jo poznamo danes, presegla izhodiščni namen, zaradi katerega je bila vzpostavljena (omogočanje pridobivanja praktičnih izkušenj, pridobivanje dodatnih sredstev študentom s slabšim socialnim položajem ter pridobivanje sredstev za sofinanciranje obštudijskih dejavnosti), zato so pripravili predlog Zakona o malem delu, s katerim želijo urediti področje občasnega dela. Predlog Zakona o malem delu je trenutno še v obravnavi v Državnem zboru Republike Slovenije, njegovi

¹ MDDSZ je kratica za Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

glavni cilji pa so omogočiti, da se tudi začasno in priložnostno delo šteje v delovne izkušnje in v pokojninsko dobo; odpreti možnost opravljanja priložnostnih in začasnih del tudi upokojujencem, brezposelnim in neaktivnim osebam; zagotoviti več sredstev za štipendije študentom; delodajalcem omogočiti hiter, administrativno manj obremenjujoč način najemanja delovne sile za krajša, občasna ali manjša dela.

Malo delo je tako v predlaganem zakonu opredeljeno kot plačano začasno, občasno delo ali trajnejše časovno omejeno delo študentov, dijakov in upokojenih oseb, v obsegu največ 60 ur na mesec. Izjema velja le za študente in dijake, katerim je zaradi študijskih obveznosti omogočeno, da malo delo opravljajo tudi več ur na mesec, vendar le v obsegu 720 ur v koledarskem letu (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, b.l.).

2.3 Spremembe v izobraževalnih sistemih in podaljševanje študija

Od začetka devetdesetih let so v Sloveniji nastajale pomembne reforme izobraževalnega sistema. Spremembe so bile vpeljane v drugi polovici devetdesetih let. Takrat je bila šolska zakonodaja postavljena na novo, nekatere reforme pa so bile izvedene v zadnjih nekaj letih - odvisno od ravni izobraževanja (Rakar, 2009, str. 28).

Eden glavnih namenov reform izobraževalnih sistemov je povečevanje zaposljivosti mladih. Reforma izobraževalnega sistema in učnih programov se je ravno zato dotaknila tudi problematike mladih, ki ne dokončajo šolanja, ravni in kakovosti izobraževanja ter zmožnosti šol za prilagoditev učnih programov spreminjajočim se potrebam družbe in trga dela. Poseben poudarek je namenjen neformalnemu učenju, še posebej pri reševanju problema osipništva in izobraževanju odraslih. V ta namen je bil s pomočjo sredstev Evropskega socialnega sklada oblikovan program Projektno učenje za mlade (PUM). Slednji je namenjen vračanju osipnikov v šolski sistem ali na trg dela (Rakar, 2009, str. 29).

Vse večji pomen izobrazbe in usposobljenosti na trgu dela vpliva tudi na podaljševanje izobraževanja mladih. Statistični podatki SURS-a (2007, str. 3; 2010a) kažejo, da je delež prebivalstva, ki študij nadaljuje na terciarni ravni, vsako leto višji. V študijskem letu 2006/07 je bilo v višje strokovno ali visokošolsko izobraževanje vključenih 115.944 študentov, kar je bila skoraj polovica (48,2 %) vsega prebivalstva med 19. in 23. letom starosti. Po podatkih iz istega vira je to za 7,3 o.t. več kot pred petimi leti in za 17,5 o.t. več kot v študijskem letu 1997/98. Število vpisanih v študijske programe terciarnega izobraževanja v študijskem letu 2009/2010 je bilo nato v primerjavi s študijskim letom 2006/2007 nekoliko manjše (vpisanih je bilo okoli 115.000 študentov), vendar SURS tega pojava ne pripisuje manjšemu zanimanju za nadaljevanje izobraževanja po končani srednji šoli, ampak zmanjševanju generacij.

Po mnenju Trbanc (2005, str. 23–24) je izobrazba pomemben dejavnik določanja položaja posameznika na trgu ter zato ugodno vpliva na izboljševanje izobrazbene strukture delovne sile. Vendar pa na drugi strani povzroča nizke stopnje aktivnosti mladih. Ti zaradi nadaljevanja študija na trg delovne sile pogosto vstopajo šele potem, ko so že dopolnili 24 let ali še pozneje. Hkrati je tudi konkurenca med visoko izobraženimi iskalci dela vse ostrejša, zaradi česar vsi ti ne uspejo najti zaposlitve na delovnih mestih, ki bi po zahtevnosti dela ustrezala njihovi izobrazbi. Vse več mladih, predvsem visoko izobraženih, se zato sooča z brezposelnostjo ali pa so prisiljeni sprejeti zaposlitve z nižjo stopnjo zahtevnosti dela in istočasno tudi nižjim plačilom.

2.4 Gospodarski cikli in razmere na regionalnih trgih

Gibanja na trgu dela so tesno povezana z gibanji na trgu kapitala ter na trgu blaga in storitev. Povezanost gospodarskih gibanj z gibanji zaposlovanja je posebej izrazita pri zaposlovanju mladih, saj brezposelnost med gospodarsko recesijo najprej prizadene tiste, ki na trg dela šele vstopajo, ter tiste, ki iščejo prvo zaposlitev. To pa so najpogostejše mladi po končanem šolanju ter osebe, ki opravljajo nestalne in nestabilne zaposlitve (Trbanc, 2005, str. 21).

Za ponazoritev zgornjih besed opozarjam na posledice gospodarsko-finančne krize, ki je Slovenijo zajela konec leta 2008 in je trajala še celo leto 2009. Po statističnih podatkih SURS-a (2009b, str. 35; 2010b, str. 12) se je leta 2009 glede na leto 2008, stopnja brezposelnosti mladih povečala precej bolj kot povprečna stopnja brezposelnosti – v starostni skupini od 15 do 24 let za 3,2 o.t. (z 10,6 % na 13,8 %), povprečna stopnja brezposelnosti pa za 1,5 o.t. (s 4,5 % na 6,0 %). Na drugi strani je zaradi upada gospodarske aktivnosti stopnja delovne aktivnosti mladih upadla za 3,1 o.t., kar v deležih pomeni upad z 38,4 % v letu 2008 na 35,3 % v letu 2009. Zmanjšanje delovne aktivnosti mladih lahko v tem primeru pojasnimo tudi z dejstvom da imajo mladi na začetku delovne dobe večinoma začasne zaposlitve, ki so se v času krize zmanjšale za 3,2 o.t.. Da je kriza še poslabšala položaj mladih na trgu dela kažejo tudi podatki o zaposlovanju mladih za krajši delovni čas od polnega. V letu 2009 je imelo zaposlitev za krajši delovni čas 36,6 % delovno aktivnih v starostni skupini 15 do 24 let, kar je za 5,2 o.t. več kot leta 2008 (Eurostat, LFS series – Detailed annual survey results).

Mladi pa se lahko z velikimi težavami pri zaposlovanju srečujejo tudi v času, ko je splošna ekonomska situacija sorazmerno dobra. Trbanc (2007, str. 51) meni, da lahko pride do težav predvsem na lokalnih in regionalnih trgih, kjer je stopnja brezposelnosti nadpovprečna in struktura zaposlitvenih priložnosti omejena. Za zaposlovanje mladih je namreč pomembno, ali je na lokalnih in regionalnih trgih delovne sile prisotno neskladje med ponudbo in povpraševanjem po delovni sili (predvsem glede na izobrazbo) ter kako mladi to neskladje zapolnjujejo.

2.5 Predpisi o zaposlovanju in odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih

Vključevanje mladih v zaposlovanje je odvisno od delovanja tržnih mehanizmov, hkrati pa je institucionalizirano še z zakonskimi in s kolektivnimi predpisi, s sodelovanjem med delodajalci, sindikati in državo. Država lahko z raznimi ukrepi ureja prehod mladih iz šolanja v zaposlitev (npr. z usmerjanjem odločitev o izobraževanju, s štipendijsko politiko, s predpisi o izobraževalnih možnostih in prehodu med vrstami izobraževanja, z omogočanjem kombiniranja šolanja in dela) ter spodbuja njihovo zaposlovanje (npr. s sofinanciranjem pripravništva in drugih oblik, ki omogočajo pridobivanje delovnih izkušenj) (Trbanc, 2005, str. 25–26).

Pomembno vlogo pri lažšanju prehoda mladih v zaposlitev imajo tudi delodajalci. Trbanc (2007, str. 26) meni, da je posebej pomembna njihova vpetost v sisteme izobraževanja in usposabljanja (npr. s štipendiranjem, z vajeništvom, s praktičnim usposabljanjem in podobno) ter njihov ozaveščen odnos do zaposlovanja mladih v smislu družbene odgovornosti za nudenje priložnosti mladim.

Ignjatović in Trbanc (2009, str. 40–41) posebej poudarjata tudi vlogo, ki jo imajo pri lažšanju prehodov mladih na trg dela sindikati. Slednji lahko z javnim opozarjanjem na problematiko mladih in njenim vključevanjem v socialna pogajanja ter dogovarjanja vplivajo na ohranjanje tematike zaposlovanja mladih med prioritetskimi temami zaposlovanja.

V nadaljevanju bom podrobno proučila položaj mladih na trgu dela v obdobju 2000–2008.

3 ANALIZA AKTIVNOSTI IN ZAPOSLENOSTI MLADIH

Stopnja aktivnosti je odstotni delež aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu² (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 35).

Kot lahko zaznamo iz podatkov v tabeli 2 na strani 12, je bila stopnja aktivnosti mladih v Sloveniji, starih od 14 do 25 let, v obdobju 2000 – 2008 najvišja v letu 2008 (42,9 %), najnižja pa v letu 2003 (33,8 %). V letu 2004 se je glede na predhodno leto povečala za 5,5 o.t., do leta 2008 pa še za dodatnih 3,6 o.t. Kljub večletni neprekinjeni rasti do leta 2008 nismo dosegli povprečja EU-27, to je 44,5 %.

Sicer je stopnja aktivnosti mladih v obdobju 200–2008 v povprečju naraščala (Tabela 2). Skupna stopnja aktivnosti mladih je bila leta 2008 za 5,6 o.t. višja kot leta 2000, pri čemer se je stopnja aktivnosti mladih žensk povečala za 3,8 o.t. in mladih moških za 7 o.t. Kot je razvidno iz tabele 2, se je stopnja aktivnosti mladih žensk povečala za manj kot pri mladih moških, kar lahko povežemo s podaljševanjem izobraževanja. Kot sem ugotovila v

² Delovno sposobno prebivalstvo so vse osebe stare 15 let in več.

prejšnjem poglavju, se vse več mladih, predvsem žensk, izobražuje vse dlje, prav tako pa v šole hodijo več let, kakor so hodili mladi v preteklosti; bodisi zaradi dolgih študijskih programov bodisi zaradi ponavljanja letnikov in pavziranja.

Tabela 2: Stopnja aktivnosti mladih, starih od 15 do 24 let, Slovenija in EU-27; v %

LETO	Stopnja aktivnosti (15–24 let)			
	skupaj	moški	ženske	EU-27
2000	37,3	40,7	33,6	45,3
2001	36,0	40,1	31,7	45,1
2002	36,6	40,2	32,6	44,7
2003	33,8	38,3	28,9	44,0
2004	39,3	43,1	35,4	43,9
2005	40,5	44,5	36,3	44,1
2006	40,6	44,4	36,4	44,2
2007	41,8	47,6	35,4	44,2
2008	42,9	47,7	37,4	44,5

Vir: Eurostat, b.l.

Stopnja delovne aktivnosti je odstotni delež delovno aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu. SURS (2009b, str. 35) kot delovno aktivno prebivalstvo jemlje delovno aktivne po anketi o delovni sili, torej osebe, ki so v zadnjem tednu pred anketiranjem opravljale kakršno koli delo za plačilo ali imele status zaposlene oziroma samozaposlene osebe.

Tabela 3: Stopnje delovne aktivnosti v Sloveniji in EU-27 po starostnih skupinah; v %

LETO	Slovenija				EU-27
	15–24 let	25–29 let	50–64 let	15–64 let	15–24 let
2000	33,6	81,0	37,3	62,9	37,0
2001	31,4	82,3	41,1	63,9	37,3
2002	30,6	82,0	41,3	63,4	36,7
2003	29,3	78,7	41,1	62,6	36,0
2004	34,0	80,6	45,8	65,3	35,7
2005	34,1	79,8	47,3	65,9	35,9
2006	35,0	77,5	49,1	66,6	36,6
2007	37,6	80,6	49,5	67,8	37,4
2008	38,4	82,9	49,8	68,6	37,6

Vir: Eurostat, b.l.

Do leta 2003 je stopnja delovne aktivnosti v Sloveniji v starostni skupini 15–24 let padala, s pospešitvijo gospodarske rasti v letu 2004 pa se je močno povečala (z 29,3 % na 34,0 %) (Tabela 3). Stopnja delovne aktivnosti prebivalstva (15–24 let) je bila leta 2008 za 5,2 o.t. višja kakor leta 2000. V letu 2007 se je glede na predhodno leto povečala na 37,6 % (za 2,6 o.t.) in tako nekoliko preseгла povprečje EU-27 (37,4 %). Višja je bila tudi naslednje leto.

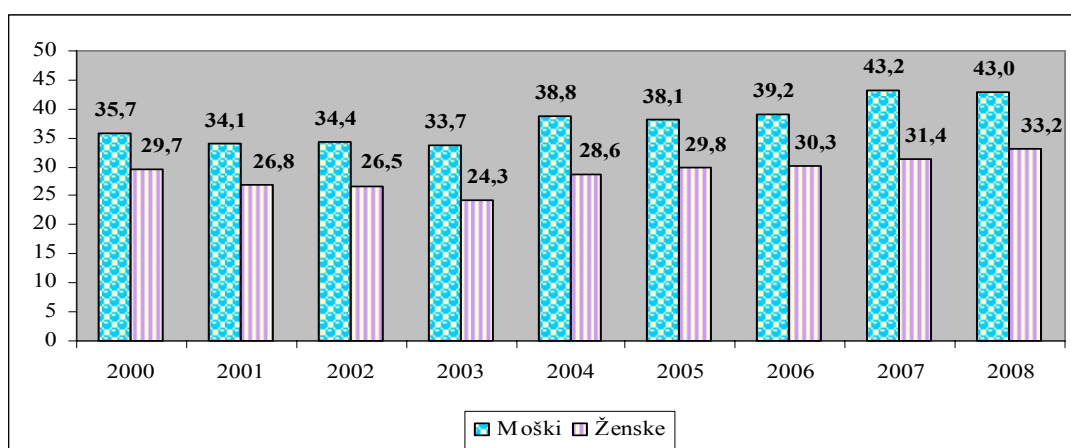
Med nizkimi stopnjami delovne aktivnosti po starostnih skupinah izstopata zlasti nizka aktivnost mlajših in starejših generacij (Tabela 3). Ti dve generaciji sta pogosto pogojeni s poznim vstopom na trg dela oziroma z zgodnjim izstopom iz njega. Mladi so v letu 2003 dosegli le 46,8 % slovenskega povprečja. Do leta 2008 se je razlika očitno zmanjšala; dosegli so 56 % slovenskega povprečja. Na drugi strani so se starejši slovenskemu povprečju najbolj približali leta 2008 (dosegli so 72,6 % slovenskega povprečja).

V obdobju 2000–2008 je bila stopnja delovne aktivnosti daleč najvišja v starostni skupini od 25 do 29 let. Stopnja delovne aktivnosti oziroma udeležbe na trgu dela te starostne skupine se je z 77,5 % v letu 2006 povečala na 82,9 % v letu 2008. To pomeni, da so se v tej starostni skupini razmere v zvezi z delovno aktivnostjo v zadnjih treh letih še izboljšale.

3.1 Zaposlenost mladih glede na spol

Na sliki 1 je prikazana razlika med stopnjama zaposlenosti po spolu v obdobju 2000–2008. Stopnja delovne aktivnosti pri moških se je do leta 2002 gibala okoli 34 %, pri ženskah pa okoli 27 %. V letu 2003 je z upočasnitvijo gospodarske rasti stopnja zaposlenosti rahlo upadla, pri čemer je bolj upadla za ženske kot za moške (za 2,2 o.t. pri ženskah ter za 0,7 o.t. pri moških).

Slika 1: Stopnje delovne aktivnosti mladih (od 15 do 24 let) v Sloveniji po spolu; v %

Vir: Eurostat, b.l.

V letu 2004 se je ob pospešitvi gospodarske rasti stopnja delovne aktivnosti močno povečala tako pri moških kot pri ženskah. Stopnja delovne aktivnosti žensk se je povečala

za 4,3 o.t. (s 24,3 % v letu 2003 na 28,6 % v letu 2004), stopnja delovne aktivnosti moških pa za 5,1 o.t. (s 33,7 % v letu 2003 na 38,8 % v letu 2004). Stopnja delovne aktivnosti žensk se je od takrat dalje povečevala vsako leto (na 33,2 % v letu 2008), medtem ko je stopnja delovne aktivnosti moških v letu 2005 najprej nekoliko upadla, do leta 2008 pa narasla na 43 %. Ne glede na to je bila stopnja delovne aktivnosti moških v celotnem obdobju 2000–2008 višja od le-te pri ženskah. Razlog za slabši položaj žensk na trgu delovne sile je lahko dejstvo, da so mlade ženske na trgu dela obravnavane kot nepredvidljiv segment delovne sile, predvsem zaradi njihovih družinskih obveznosti.

Jaklič (2005, str. 299) meni, da je položaj žensk in moških v družbi posledica družbenih navad in tradicije ter zato zelo odporen pred spremembami. V vseh družbah je bilo oziroma je še vedno delo porazdeljeno glede na spol. Ta delitev vpliva na položaj posamezne skupine oziroma spola v družbi. Jaklič (2005, str. 299) meni, da lahko trdi, da so ženske na delovnem mestu še vedno manj enakopravne od moških ter imajo manj ekonomske in politične moči, ter da obstaja nekakšna nevidna ovira, ki ovira napredovanje žensk. Tudi pri mladih ženskah je situacija podobna. Nižja zaposlenost mladih žensk od mladih moških je skoraj gotovo rezultat razmišljanja delodajalcev, da je pri mlajših ženskah verjetnost ustvarjanja družine.

3.2 Zaposlenost mladih glede na polni in krajši delovni čas

Zaposlitev s krajšim delovnim časom je ena fleksibilnejših oblik zaposlovanja. Po 64. členu zakona o delovnih razmerjih (ZDR) se za krajši delovni čas šteje čas, ki je krajši od polnega delovnega časa, ki velja pri delodajalcu. Skladno z zakonskimi določili polni delovni čas ne sme biti daljši od 40 ur na teden, lahko je le krajši, vendar ne krajši od 36 ur na teden. Spodnja meja števila ur, ki jih mora delavec prebiti na delu, zakonsko ni določena, kar pomeni, da lahko pogodbeni stranki skleneta pogodbo o zaposlitvi za krajši delovni čas tudi za 1 ali 2 uri na dan. Sicer pa ZDR določa, da ima delavec, ki je sklenil pogodbo o zaposlitvi za krajši delovni čas, enake pogodbene in druge pravice in obveznosti iz delovnega razmerja kot delavec, ki dela polni delovni čas, vendar jih uveljavlja sorazmerno času, za katerega je sklenil delovno razmerje (Bohinc, 2004, str. 190).

Zaposlenost s krajšim delovnim časom krepi prožnost trga dela na strani ponudbe in povpraševanja. Za podjetja se s tem večajo možnosti prilagajanja obsega opravljenih delovnih ur in s tem obsega proizvodnje in stroškov dela. Na strani ponudbe delovne sile se zaposlitev za krajši delovni čas največkrat kaže kot možnost za lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja, istočasno pa se povečuje izbira posameznika, ki morda ni pripravljen ali sposoben delati polni delovni čas (Kajzer, 2009, str. 24).

Razširjenost delnih zaposlitev v skupni zaposlenosti v Sloveniji narašča. To lahko interpretiramo kot trend v smeri povečanja prožnosti trga dela. V tabeli 4 so prikazani deleži delnih zaposlitev po starostnih skupinah v Sloveniji in EU-27.

Tabela 4: Deleži delnih zaposlitev po starostnih skupinah v Sloveniji in EU-27; v %

LETO	Slovenija			EU-27
	15–24 let	50–64 let	15–64 let	15–24 let
2000	13,4	10,0	5,3	21,0
2001	15,8	8,2	5,3	21,2
2002	17,6	8,9	5,8	21,5
2003	21,8	7,9	5,8	22,6
2004	29,1	12,0	8,3	23,9
2005	30,1	9,5	7,8	24,9
2006	29,8	10,4	8,0	25,7
2007	29,8	11,6	8,1	26,0
2008	31,4	9,5	8,1	26,6

Vir: Eurostat, b.l.

Razširjenost delnih zaposlitev se najhitreje povečuje med mladimi (15–24 let). Kot lahko vidimo v tabeli 4, je v Sloveniji delež delno zaposlenih mladih (15–24 let) v letu 2000 zaostajal za povprečjem EU-27 (21,0 %) za 7,6 o.t. Do leta 2003 se je zaostanek za povprečjem EU-27 zmanjšal na minimum (0,8 o.t. razlike), od takrat dalje pa ima tendenco ponovnega zviševanja. Kajzer (2009, str. 25) ugotavlja, da je to posledica povečanega obsega študentskega dela, kar Slovenijo po deležu delnih zaposlitvah med mladimi (29,1 % v letu 2004) uvršča nad povprečje EU-27 (23,9 % v letu 2004). Mladi (15–24 let) v Sloveniji so tako glede na povprečje EU-27 vse od leta 2004 nadpovprečno pogosto izpostavljeni zaposlovanju za krajši delovni čas.

Če izpostavljenost zaposlovanju za krajši delovni čas primerjamo med različnimi starostnimi skupinami, opazimo, da se s to vrsto zaposlitve najpogosteje srečujejo prav mladi, stari med 15 in 24 let. Delež delno zaposlenih mladih je bil leta 2000 za 8,1 o.t. višji od slovenskega povprečja. Razlike so se z leti vse bolj poglobljale, saj se je razširjenost delnih zaposlitev povečevala predvsem med mladimi. Delež delno zaposlenih mladih je bil leta 2008 za kar 134 % višji kakor leta 2000, medtem ko se je odstotek delno zaposlenih v celotni populaciji povečal za slabih 53 %, med starejšimi pa se je število delnih zaposlitev celo znižalo.

Opaznejše povečanje uporabe delnih zaposlitev pri starejših ugotavljam po letu 2003. To je verjetno povezano s pospešitvijo gospodarske rasti. Od leta 2003 do leta 2008 se je število teh zaposlitev med starejšimi povečalo s 7,9 % na 9,5 %. Ne glede na povečanje uporabe delnih zaposlitev med starejšimi v tem obdobju pa so se mladi veliko pogosteje zaposlovali s krajšim delovnim časom.

V obdobju 2000–2008 je imelo v starostni skupini 15–24 let delno zaposlitev več žensk kot moških. Podatki o zaposlenosti mladih glede na polni oziroma krajši delovni čas po spolu so prikazani v tabeli 5. Vidimo lahko, da je imelo leta 2006 delno zaposlitev 57 % delovno aktivnih mladih žensk. Pri mladih moških je izpostavljenost delnim zaposlitvam opazno nižja; leta 2006 je bilo za krajši delovni čas od polnega zaposlenih 24 % delovno aktivnih moških starih med 15 in 24 let. V naslednjih dveh letih se je zaposlovanje mladih žensk za krajši delovni čas nekoliko zmanjšalo (na 43 %), pri moških pa malenkost povečalo (na 25 %).

Tabela 5: Zaposleni mladi (15–24 let) glede na polni in krajši delovni čas po spolu, Slovenija; v %

	1996	2001	2006	2008
Moški	100	100	100	100
<i>Polni delovni čas</i>	93	86	76	75
<i>Delovni čas, krajši od polnega</i>	7	14	24	25
Ženske	100	100	100	100
<i>Polni delovni čas</i>	89	81	60	57
<i>Delovni čas, krajši od polnega</i>	11	19	57	43

Vir: F. Klužer, Mladi in trg dela, 2009, str. 45.

Ženske se torej pogosteje zaposlujejo s krajšim delovnim časom, kar je ponovno mogoče povezati z nadaljevanjem izobraževanja ter z družinskimi obveznostmi, ki jih ženske opravljajo v večji meri kot moški. Ženske so namreč zaradi materinstva še vedno prisiljene iskati bolj prilagodljiv delovni čas. Poleg tega zaradi porodniškega dopusta in nege otroka večkrat prekinajo kariero, kar vpliva na njihovo poznejše vključevanje na trg dela (Sušnik, 2010, str. 26).

3.3 Zaposlenost mladih glede na zaposlitev za določen čas

Začasne zaposlitve imajo pomembno vlogo pri prilagajanju trga dela na gospodarske spremembe. Uporaba začasnih zaposlitev delodajalcem omogoča prilagajanje spremembam v strukturi in obsegu povpraševanja, zato se jih ti radi poslužujejo. Poleg gospodarskih sprememb na pogostost uporabe začasnih zaposlitev vplivajo tudi togost predpisov o odpuščanju (v krizi se podjetja zaradi izogibanja stroškom odpuščanja raje odločajo za zaposlitev po pogodbi za določen kot za nedoločen čas) in sezonski značaj proizvodnje v določenih dejavnostih (Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 2010, str. 142).).

Razširjenost začasnih zaposlitev je zlasti visoka med mladimi. To pomeni, da se mladi spopadajo z večjo negotovostjo glede stabilnosti zaposlitve. Ti so bili po letu 2000, glede na povprečje EU-27, vseskozi nadpovprečno izpostavljeni zaposlovanju za določen čas. Kot je razvidno iz tabele 6, je leta 2000 delež začasnih zaposlitev med mladimi znašal 43,2 % (povprečje EU-27 35,2 %). V naslednjih osmih letih se je povečal za 1,6-krat (na 69,8 %), medtem ko se je povprečje EU-27 povečalo le za 4,8 o.t. (35,2 % v letu 2008). Največji skok lahko opazimo v letih 2003 in 2004, ko se je delež začasnih zaposlitev med mladimi povečal s 53 % na 63,1 %. Zanimiv je tudi podatek UMAR-ja³ (2008, str. 10), ki kaže, da se je Slovenija po razširjenosti začasnih zaposlitev med mladimi (15-24 let) v drugem četrtletju 2007 s 68,3 % delovno aktivnih mladih z začasno zaposlitvijo uvrstila na prvo mesto med državami EU. Začasno zaposlitev je imelo 76,8 % delovno aktivnih mladih žensk in 62,5 % delovno aktivnih mladih moških.

Tabela 6: Deleži zaposlitev za določen čas v skupni zaposlenosti po starostnih skupinah; Slovenija in EU-27; v %

LETO	Slovenija			EU-27
	15–24 let	50–64 let	15–64 let	15–24 let
2000	43,2	6,6	12,8	35,2
2001	51,0	5,4	13,0	35,9
2002	52,9	6,0	14,6	35,8
2003	53,0	4,4	13,5	36,4
2004	63,1	7,7	17,8	37,7
2005	62,5	6,3	16,8	40,2
2006	64,8	6,5	17,1	40,7
2007	68,3	6,7	18,4	41,1
2008	69,8	5,7	17,3	40,0

Vir: Eurostat, b.l.

Kot lahko vidimo v tabeli 6, se za določen čas najmanj zaposlujejo starejši, stari med 50 in 64 let. V letu 2000 jih je bilo med vsemi zaposlenimi za določen čas le 6,6 %, medtem ko je bil pri mladih ta odstotek skoraj sedemkrat višji. Do leta 2008 se je delež delno zaposlenih starejših znižal (za 0,9 o.t.), delež delno zaposlenih mladih pa močno povečal (za 61,6 %).

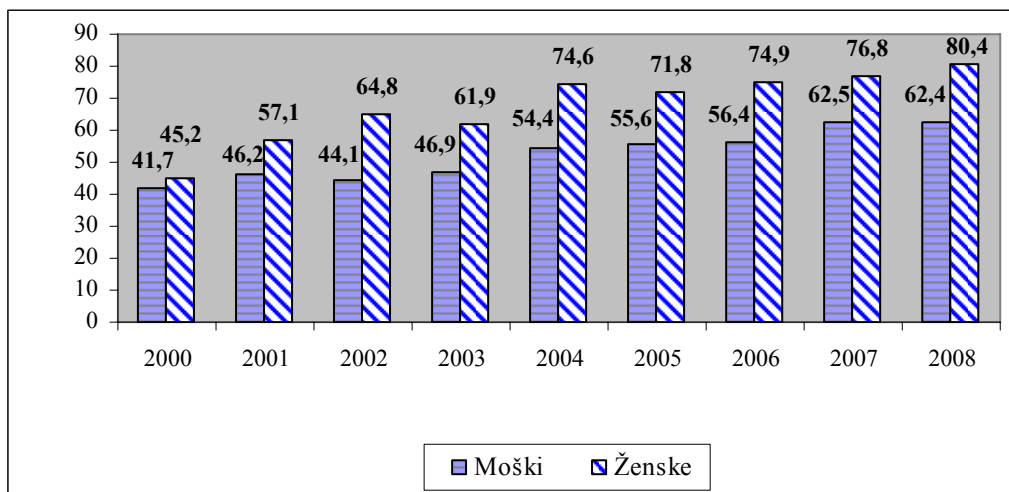
Delež začasno zaposlenih mladih (15–24 let) v Sloveniji močno zaostaja tudi za slovenskim povprečjem. V letu 2000 je bilo po pogodbi za določen čas zaposlenih 43,2 % mladih v starostni skupini od 15 do 24 let (povprečje Slovenije 12,8 %). V naslednjih osmih letih se je zaostanek še povečeval; leta 2008 je bilo začasno zaposlenih že 69,8 %

³ UMAR je kratica za Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.

mladih, kar je štirikrat več od slovenskega povprečja (17,3 %). Kajzer (2009, str. 23) ugotavlja, da k veliki razširjenosti te zaposlitve med mladimi v Sloveniji prispeva občasno delo prek študentskih servisov, ki je ob sedanjih ureditvah privlačno za delodajalce zaradi možnosti hitrega prilagajanja števila delovnih ur in oseb ter zaradi manjše davčne obremenitve v primerjavi z redno zaposlitvijo.

V Sloveniji je delež zaposlitev za določen čas višji med mladimi ženskami kakor med mladimi moškimi (Slika 2). V letu 2000 je bilo v starostni skupini 15–24 let začasno zaposlenih 45,2 % žensk ter 41,7 % moških. Do leta 2008 se je število zaposlitev po pogodbi za določen čas povečalo tako pri mladih moških kot pri mladih ženskah (pri ženskah na 80,4 %, pri moških na 62,4 %). Ob povečanju obsega te vrste zaposlitve so se hkrati povečale tudi razlike med deležema delno zaposlenih mladih žensk in moških (s 3,5 o.t. na 18 o.t. razlike).

Slika 2: Delež zaposlenih mladih (15–24 let) s pogodbo za določen čas po spolu

Vir: F. Klužer, Mladi in trg dela, 2009, str. 46.

4 ANALIZA BREZPOSELNOSTI MLADIH

Brezposelnost med mladimi v Sloveniji je že več let dva- do trikrat višja od splošne brezposelnosti. Slednja je bila v letu 2008 4,5 odstotna, med mladimi, starimi med 15 in 24 let, pa 10,6 odstotna (Tabela 7).

V obdobju 2000–2008 se je stopnja brezposelnosti mladih, starih med 15 in 24 let, zmanjšala za 6,2 o.t., kar v deležih pomeni zmanjšanje s 16,8 % na 10,6 % (Tabela 7). Zniževanje se je zelo pospešilo v letih 2006 in 2007, kar je sovpadalo s pospešitvijo gospodarske rasti. V letu 2007 je stopnja mladinske brezposelnosti padla na najnižjo raven po letu 2000, to je 10,3 %, kar ponovno nakazuje na izboljšanje položaja mladih na trgu

delovne sile zaradi visoke gospodarske rasti ter na dejstvo, da na trg dela vstopajo manjše generacije mladih.

Tabela 7: Stopnje brezposelnosti po starostnih skupinah v Sloveniji in EU-27

LETO	Slovenija				EU-27
	15–24 let	25–29 let	15–64 let	50–64 let	15–24 let
2000	16,8	7,5	7,0	6,2	18,3
2001	18,1	6,2	6,4	4,8	17,3
2002	16,7	6,6	6,4	4,3	17,9
2003	17,4	10,0	6,7	4,3	18,1
2004	16,3	8,6	6,3	4,3	18,6
2005	16,0	9,3	6,5	4,4	18,6
2006	13,9	10,4	6,0	3,8	17,3
2007	10,3	8,1	4,9	4,1	15,5
2008	10,6	6,5	4,5	3,6	15,5

Vir: Eurostat, b.l.; A.Kajzer, Varna prožnost v Sloveniji – kje smo in kako naprej, 2009, str. 21.

Če stopnjo mladinske brezposelnosti v Sloveniji primerjamo s povprečjem EU-27, opazimo, da se je le-ta v Sloveniji zniževala hitreje kakor v povprečju EU-27. Razlika se je z leti še dodatno povečevala. Če je bilo v letu 2000 v Sloveniji za 1,5 o.t. manj brezposelnih mladih kot v EU-27, jih je bilo leta 2008 manj že za 4,9 o.t.

Ker se vse več mladih odloča za študij na terciarni ravni oziroma študij podaljšuje s pavziranjem in ponavljanjem letnikov, je smiselno pogledati tudi gibanje stopnje brezposelnosti starejših mladih, starih med 25 in 29 let. Kot je razvidno iz podatkov v tabeli 7 je bila v proučevanem obdobju stopnja brezposelnosti mladih v starostni skupini od 15 do 24 let vseskozi višja od stopnje brezposelnosti v starostni skupini od 25 do 29 let (v letu 2001 za 11,9 o.t., leta 2008 pa za 4,1 o.t.). Na razlike v stopnji brezposelnosti v omenjenih starostnih skupinah med drugim vpliva nizka stopnja delovne aktivnosti mladih (15–24 let) oziroma visoka stopnja njihove vključenosti v terciarno izobraževanje, zaradi česar ti na trg dela vstopajo šele potem ko so že dopolnili 24 let ali še kasneje (Statistični urad Republike Slovenije, 2009a, str. 79).

Poleg mladih se med težje zaposljive brezposelne osebe uvrščajo tudi starejši. Podatki, prikazani v tabeli 7, kažejo, da je bila v obdobju 2000–2008 stopnja brezposelnosti v starosti skupini 50–64 let vseskozi nižja od stopnje brezposelnosti v starostni skupini 15–24 let (v letu 2001 za 13,3 o.t.). Prav tako je bila v omenjenem obdobju stopnja brezposelnosti starejših nižja od slovenskega povprečja. Na podlagi podatkov zato sklepam, da se mladi pogosteje srečujejo z brezposelnostjo kot starejše kategorije delovne sile. Kljub številnim prednostim, ki jih imajo pred starejšo delovno silo (npr.

prilagodljivost, sveže znanje, znanje tujih jezikov, obvladovanje dela z računalnikom ipd.), jim za konkurenčen nastop na trgu dela primanjkuje delovnih izkušenj in delovne usposobljenosti, katerim delodajalci pripisujejo vse večji pomen.

4.1 Brezposelnost mladih glede na spol

V obdobju 2000–2008 sta se v starostni skupini 15–24 let znižali tako stopnja brezposelnosti žensk kot moških (Tabela 8). Brezposelnost moških se je znižala s 14,8 % v letu 2000 na 9,9 % v letu 2008, brezposelnost žensk pa s 18,5 % na 11,3 %. Stopnji brezposelnosti sta bili v obdobju 2000–2008, najvišji v letu 2001 (16,6 % pri ženskah, 15,0 % pri moških).

Tabela 8: Stopnje brezposelnosti mladih (15–24 let) po spolu, Slovenija in EU-27

LETO	Moški		Ženske	
	Slovenija	EU-27	Slovenija	EU-27
2000	14,8	17,5	18,5	18,9
2001	15,0	16,7	16,6	17,8
2002	13,5	17,6	16,7	18,0
2003	13,1	18,0	18,4	18,0
2004	11,2	18,5	17,7	18,4
2005	14,5	18,4	17,8	18,6
2006	11,6	16,9	16,8	17,6
2007	9,4	15,1	11,2	15,8
2008	9,9	15,5	11,3	15,4

Vir: Eurostat, b.l.

V obdobju 2000–2008 sta bili stopnji brezposelnosti mladih žensk in moških, starih med 15 in 24 let, pod povprečjem EU-27, kjer je bila leta 2008 stopnja brezposelnosti pri moških 15,5 %, stopnja brezposelnosti pri ženskah pa 15,4 %. Razlike so se z leti vse bolj povečevale (pri moških z 2,7 na 5,6 o.t. razlike, pri ženskah pa z 0,4 na 4,1 o.t. razlike).

Na drugi strani so razlike med spoloma v EU-27 opazno nižje kot v Sloveniji. Medtem ko se mladi v EU-27 z brezposelnostjo soočajo približno enako pogosto, so brezposelnosti v Sloveniji veliko bolj podvržene ženske, kar kaže na slabši položaj žensk na slovenskem trgu dela. Stopnja brezposelnosti le-teh v Sloveniji je bila v vseh letih višja od stopnje brezposelnosti mladih moških (najnižja za 1,4 o.t. v letu 2008 in najvišja za 6,5 o.t. v letu 2004), medtem ko je bila stopnja brezposelnosti žensk v EU-27 v letih 2004 in 2008 celo nižja od stopnje brezposelnosti pri mladih moških.

Po mnenju Trbanc (2007, str. 43–44) lahko na precej višje stopnje brezposelnosti mladih žensk v Sloveniji, vpliva struktura njihove izobrazbe, saj imajo, ne glede na to, da so v povprečju bolj izobražene kot moški, bolj pogosto izobrazbo, po kateri je na trgu dela manj povpraševanja, obenem pa je odnos delodajalcev do žensk potencialno bolj diskriminatoren zaradi morebitnega materinstva.

4.2 Brezposelnost mladih glede na doseženo stopnjo izobrazbe

Na možnost zaposlitve poleg drugih dejavnikov vpliva tudi izobrazba. Primerjava izobrazbene strukture brezposelnih in zaposlenih mladih po starostnih skupinah kaže, da je izobrazbena struktura mladih, ki so zaposleni, višja od izobrazbene strukture mladih, ki so brezposelni. Kot zaposleni so tu šteti vsi, ki so v tednu pred anketiranjem opravljali kakršno koli delo za plačilo; torej: zaposleni, samozaposleni, pomagajoči družinski člani, delo po pogodbi, delo za neposredno plačilo, delo s posredovanjem študentskega servisa in dela prek javnih del (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 35).

Podatki Eurostata, ki so prikazani v tabeli 9, kažejo na to, da je za zaposlovanje najmanj problematična srednja poklicna izobrazba, saj je delež brezposelnih mladih vse od leta 1996 nižji od deleža zaposlenih mladih v tej starostni skupini. Iz podatkov po istem viru opazam, da je za zaposlovanje problematična predvsem skupina mladih, ki imajo zgolj osnovnošolsko izobrazbo oziroma niti te. Delež brezposelnih z nizko izobrazbo je bil namreč v vseh letih višji od deleža zaposlenih s to izobrazbo.

Tabela 9: Izobrazbena struktura brezposelnih in zaposlenih mladih (15–24 let) po letih; v %

LETO	Nizka (ISCED 0–2)		Srednja (ISCED 3–4)		Visoka (ISCED 5–6)	
	zaposleni	brezposelni	zaposleni	brezposelni	zaposleni	brezposelni
1996	17,64	29,33	78,72	67,11	3,72	3,11
2001	16,92	30,86	80,44	67,28	1,50	0,62
2006	18,05	23,13	78,34	72,11	3,72	4,76
2008	18,59	19,30	77,63	74,56	3,78	7,02

Vir: Eurostat, b.l.

V zadnjih letih se slabšajo tudi razmere za visoko izobražene mlade. V letu 1996 jih je bilo med brezposelnimi 3,11 %, do leta 2008 pa je delež narasel kar na 7,02 %. Poleg tega je v zadnjih letih delež brezposelnih mladih višji od deleža mladih, ki so zaposleni (v letu 2008 je bilo teh 3,78 %).

Rezultati analize zaposlovanja slovenskih diplomantov v letu 2007 so pokazali, da je bilo tri mesece po diplomiranju v povprečju zaposlenih 46,3 % diplomantov, po devetih mesecih pa 66 %. Od tega je bilo po devetih mesecih največ zaposlenih diplomantov tehničnih ved (78,1 %), najmanj pa diplomantov akademij (57,2 %) (Domadenik & Farčnik, 2009, str. 60).

4.3 Brezposelnost mladih glede na trajanje brezposelnosti

Trajanje brezposelnosti je dejavnik, ki pomembno vpliva na vsakega človeka, na njegovo zdravje, duševno ravnovesje, odnos do družbe ter posledično na obnašanje na trgu dela. Dolgotrajna brezposelnost lahko postavlja mladega človeka v zelo neugoden položaj; predvsem lahko povzroči posledice na njihovi samopodobi in stopnji samospoštovanja ter stališču do življenja. Dolgotrajno brezposelne osebe so po definiciji mednarodne organizacije dela – ILO osebe, ki so brez dela 12 mesecev ali več (Statistični urad Republike Slovenije, 2009b, str. 35).

Iz tabele 10 je razvidno, da je leta 1996 približno 60 % mladih delo iskalo manj kot eno leto, približno 40 % pa več kot eno leto. Do leta 2001 se je delež mladih, ki so zaposlitev iskali dlje od enega leta, povečal za 4,4 o.t. (na 44,8 %), delež mladih, ki so zaposlitev našli prej kot v enem letu, pa se je za 4,4 o.t. posledično zmanjšal. V obdobju naslednjih petih let se je delež dolgotrajno brezposelnih mladih znižal za 5,5 o.t. in se tako približal ravni iz leta 1996, to je 40,4 %.

Tabela 10: Brezposelni mladi (15–24 let) po trajanju brezposelnosti in spolu; v %

	1996	2001	2006
Skupaj	100	100	100
<i>Manj kot 12 mesecev</i>	59,6	55,2	60,7
<i>Več kot 12 mesecev</i>	40,4	44,8	39,3
Moški	100	100	100
<i>Manj kot 12 mesecev</i>	58,5	54,2	64,9
<i>Več kot 12 mesecev</i>	41,5	45,8	35,1
Ženske	100	100	100
<i>Manj kot 12 mesecev</i>	60,9	56,2	56,9
<i>Več kot 12 mesecev</i>	39,1	43,8	43,1

Vir: F. Klužer, Mladi in trg dela, 2009, str. 49.

Medtem ko se je v obdobju od leta 1996 do leta 2006 med brezposelnimi ženskami povečal delež dolgotrajno brezposelnih (za 4 o.t.), se je le-ta pri moških zmanjšal, in sicer z 41,5 % v letu 1996 na 35,1 % v letu 2006 (za 6,4 o.t.).

Razmere za mlade torej v Sloveniji na splošno niso rožnate. Vse pogosteje se mladi srečujejo s problemi negotovosti in z dolgotrajnim iskanjem prve zaposlitve. Po podatkih ZRSZ mladi na prvo zaposlitev čakajo v povprečju 10 mesecev, vendar je čakalna doba v veliki meri odvisna od smeri izobraževanj (Milošević, 2010, str. 12–13).

4.4 Brezposelnost mladih glede na statistične regije

Delež mladih med vsemi brezposelnimi se je vse od leta 2000 zmanjševal v večini regij, v letu 2007 pa prav pri vseh statističnih regijah (Tabela 11). Ne glede na to pa zmanjševanje deleža ni bilo v vseh regijah enakomerno. V obdobju 2000–2007 je delež najbolj upadel v Goriški (za 9 o.t.) in Spodnjeposavski regiji (za 8,2 o.t.). Prav tako sta v letu 2007 ti dve regiji imeli najnižji delež brezposelnih mladih med vsemi brezposelnimi.

Tabela 11: Odstotek mladih (do 25. leta starosti) med brezposelnimi po statističnih regijah

STATISTIČNA REGIJA	2000	2005	2007	Zmanjšanje 2007/2000 (o.t.)
Osrednje-slovenska	18,5	17,3	15,4	-3,1
Obalno-kraška	22,6	17,9	16,6	-6,0
Gorenjska	17,0	17,4	14,4	-2,6
Goriška	22,5	16,5	13,5	-9,0
Savinjska	22,9	22,7	19,6	-3,3
Jugovzhodna Slovenija	19,7	20,0	18,4	-1,3
Pomurska	27,3	22,3	20,3	-7,0
Notranjsko-kraška	23,4	18,4	18,1	-5,3
Podravska	19,2	20,2	18,3	-0,9
Koroška	22,0	22,2	20,4	-1,6
Spodnjeposavska	22,3	15,5	14,1	-8,2
Zasavska	25,8	26,1	23,7	-2,1
SLOVENIJA	20,9	19,9	13,5	-3,2

Vir: J. Pečar, Regije 2008 – izbrani socioekonomski kazalniki po regijah, str. 46.

Kljub pretežno nenehnemu zniževanju deleža mladih med brezposelnimi v posamezni regiji se relativna razmerja med regijami in tudi do slovenskega povprečja niso bistveno spremenila. Večina regij z nadpovprečnim deležem mladih med brezposelnimi je bila v letu 2007 še vedno ista kot leta 2000, in sicer so to Notranjsko-kraška, Koroška, Savinjska, Pomurska in Zasavska regija.

Razmerje med regijami z najvišjim in najnižjim deležem mladih med brezposelnimi se je v obdobju 2000–2007 nekoliko povečalo. V letu 2007 je imela Zasavska regija kot regija z

najvišjim deležem brezposelnih mladih za skoraj 2-krat višji delež kot Goriška regija, kar je bilo nekoliko več kot leta 2000, ko je imela regija z najvišjim deležem za 1,6-krat višji delež od regije z najnižjim deležem (razmerje 27,3 : 17).

Po podatkih UMAR-ja (2009, str. 26) so se v zadnjem četrtletju leta 2008 začele kazati posledice gospodarske krize. V prvem polletju leta 2009 je medletno nadpovprečno poraslo število brezposelnih mladih do starosti 25 let. Največji porast sta beležili regiji, za kateri je bila v preteklosti značilna nizka stopnja brezposelnosti. Število mladih brezposelnih se je torej od prvega polletja 2008 do prvega polletja 2009 najbolj povečalo v Goriški (za 92,3 %) ter Gorenjski regiji (za 91,1 %). Sledi jim Koroška regija z 84,9-odstotnim povečanjem. Število brezposelnih mladih do 25. leta se je v tem obdobju najmanj povečalo v Pomurski regiji, in sicer za 16,1 %.

5 PROGRAMI ZA SPODBUJANJE ZAPOSLOVANJA MLADIH

5.1 Rešitve Študentske organizacije Slovenije

Problemатike zaposlovanja mladih, predvsem brezposelnosti višje in visoko izobraženih mladih ter problemov iskalcev prve zaposlitve se zaveda tudi Študentska organizacija Slovenije (v nadaljevanju ŠOS). Da bi se aktivno vključila v reševanje te tematike, je leta 2006 ustanovila projektno skupino za zaposlovanje mladih, imenovano Kajpami.si (Milošević, 2010, str. 14).

ŠOS je leta 2008 v okviru projektne skupine Kajpami.si pripravila Strategijo zaposlovanja mladih. Da bi bila problematika in rešitve napisane bolj pregledno, sta nastali dve knjigi. V prvi knjigi je poudarek na analizi stanja v Sloveniji in Evropi, druga knjiga pa predstavlja samo Strategijo zaposlovanja mladih v družbi znanja. V prvi knjigi je predstavljenih več področij, ki se med seboj prepletajo in vplivajo na življenjsko raven mladih v Evropi in pri nas. Analiza vsebuje demografske trende, razmere na trgu dela, trende zaposlovanja mladih, socialni položaj in trende izobraževanja mladih. V drugi knjigi pa so predstavili Strategijo zaposlovanja mladih v družbi znanja, ki se osredotoča na izobraževalni sistem v Sloveniji (Študentska organizacija Slovenije, b.l.).

Poleg spodbujanja ureditve problematike na nacionalni ravni skuša ŠOS na podlagi različnih prireditev in sejmov, povezanih z zaposlovanjem in izobraževanjem, priti v stik z mladimi in jim dati informacije o trgu dela, možnostih štipendiranja, študijskih programih, pomenu neformalnega izobraževanja in drugih za mlade ključnih vsebin (Milošević, 2010, str. 14).

5.2 Programi aktivne politike zaposlovanja

Aktivna politika zaposlovanja (v nadaljevanju APZ) je nabor ukrepov, s katerimi država aktivno posega na trg dela. Osrednja izvajalska institucija APZ v Sloveniji je ZRSZ. Ta

izvaja aktivnosti, ki stremijo k zmanjšanju števila brezposelnih oseb, strukturnih neskladij na trgu dela in regionalnih razlik v stopnji brezposelnosti ter povečanju zaposljivosti in socialne integriranosti težje zaposljivih skupin brezposelnih oseb (Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko, 2007, str. 62).

Program APZ prinaša široko paleto pozitivnih učinkov. Vlada RS ga je doslej sprejemala za posamezno koledarsko leto, kar je onemogočalo izvajanje daljših večletnih programov ter otežilo njihovo financiranje. Program se zato pripravlja za daljše obdobje – zajema ukrepe za obdobje 2007–2013 in izvedbeni načrt, ki ga vlada RS potrjuje za vsako proračunsko dveletno obdobje. Sedemletni program tako omogoča stabilnost financiranja in izvajanja ukrepov in aktivnosti ter fleksibilno prilagajanje potrebam trga dela (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006, str. 2).

Program APZ vsebuje štiri ukrepe s posameznimi aktivnostmi, ki predstavljajo osnovna področja za natančnejše instrumente oziroma programe poseganja na trg dela v sodobnih družbah (neposredni vpliv na učinkovito delovanje trga dela ter usklajevanje ponudbe in povpraševanja). Ti ukrepi so (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006, str. 10–14):

- **svetovanje in pomoč pri iskanju zaposlitve**, katerega namen je svetovanje in pomoč posameznikom pri iskanju zaposlitve ter seznanjanje s poklicnimi možnostmi in poglobljena obravnava določenih skupin oseb, da se izboljšajo zaposlitvene možnosti in odpravijo ovire pri iskanju zaposlitve. Namen ukrepa je tudi predstavitev in uveljavitev aktivnosti programa APZ.
- **usposabljanje in izobraževanje**, katerega namen je povečati zaposljivost in konkurenčnost na trgu dela s pridobivanjem novega znanja, spretnosti in zmožnosti ter z dvigom izobrazbe in kvalifikacijske ravni zaposlenih in brezposelnih.
- **spodbujanje zaposlovanja in samozaposlovanja**, katerega namen je spodbujanje samozaposlovanja brezposelnih oseb, ki po usposabljanju želijo uresničiti podjetniško idejo in se samozaposliti, spodbujanje zaposlovanja najtežje zaposljivih skupin brezposelnih oseb, posebno prejemnikov denarne socialne pomoči, povečevanje prilagodljivosti trga dela s spodbujanjem novih oblik zaposlovanja, povečanje regijske in sektorske mobilnosti, ohranitev delovnih mest in podpora preoblikovanju podjetij.
- **programi za povečanje socialne vključenosti**, katerega namen je spodbujati socialno vključenost ljudi, torej uresničevati in uveljaviti aktivnosti in projekte za ustvarjanje okolja, ki bo motiviralo ljudi k aktivnosti in v katerem bodo lažje in hitreje našli delo, hkrati pa uživali tudi potrebno raven socialne zaščite.

Program APZ se financira iz sredstev državnega proračuna ter iz Evropskega socialnega sklada (v nadaljevanju ESS), in sicer glede na predhodno finančno obdobje ter finančno perspektivo 2007–2013 (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006, str. 3).

5.2.1 Evropski socialni sklad v Sloveniji

ESS je bil ustanovljen z Rimsko pogodbo leta 1957 in je tako najstarejši med strukturnimi skladi. Njegov namen je zmanjševanje razlik v bogastvu in življenjskih standardih ljudi v državah članicah Evropske unije in njihovih regijah ter spodbujanje gospodarske in socialne kohezije. Poslanstvo ESS je vlaganje v človeški kapital, ustvarjanje delovnih mest ter krepitev inovativnosti (Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko, 2009, str. 1).

Podlaga za črpanje sredstev iz ESS je Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013. Slednji je usmerjen k ustvarjanju delovnih mest, spodbujanju zaposlenosti in zaposljivosti, vseživljenjskemu učenju, zagotavljanju socialne vključenosti in spodbujanju enakih možnosti. Končna upravičenca sredstev sta ZRSZ ter Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport (Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko, 2009, str. 3).

Eden pomembnejših izzivov za Evropo je reševanje vprašanja brezposelnosti mladih. Leta 2008 je bila v Mariboru izvedena konferenca o ESS z naslovom »Prispevek Evropskega socialnega sklada k vključevanju mladih na trg dela«, na kateri je bila posebna pozornost posvečena ključni tematiki politike mladih: spodbujanju zaposlovanja oziroma učinkovitemu vključevanju na trg dela, kvalitetnemu in dostopnemu izobraževanju ter uspešnemu vključevanju v družbo (Žagar, 2008, str. 5).

ESS se skozi celotno obdobje svojega obstoja prilagaja potrebam sodobnega časa s poudarkom na podpori mladim. To se kaže skozi številne podprte projekte za spodbujanje njihovih zaposlitvenih možnosti, razvoj socialnega podjetništva, podporo samozaposlovanja, razvoj podjetniških idej, dodatno izobraževanje in usposabljanje mladih (Žagar, 2008, str. 6).

Nekateri programi, v katere se vključujejo mladi in jih s sredstvi ESS izvaja ZRSZ, so:

- **Zaposli.me:** Namen programa je povečanje zaposlenosti iz ciljne skupine težje zaposljivih oseb, med katere sodijo tudi mlajši od 25 let, iskalci prve zaposlitve in drugi. Projekt se izvaja v okviru razvojne prioritete »Spodbujanje zaposljivosti iskalcev dela in neaktivnih«. Prispevek EU znaša 85 % vrednosti projekta, ostalih 15 % se črpa iz integralnega proračuna RS (Euskladi.si, 2009b).

- **Spodbujanje samozaposlovanja:** Program je namenjen ustvarjanju novih zaposlitvenih možnosti s spodbujanjem podjetništva v obliki subvencij. V okviru programa so predvidene aktivnosti, v okviru katerih se bosta brezposelnim osebam in osebam v postopku izgubljanja zaposlitve zagotavljali svetovalna pomoč in subvencija za samozaposlitev. Podpirale se bodo tudi aktivnosti za spodbujanje podjetniške miselnosti in inovativnosti, predvsem med mladimi, ženskami in na podeželju. Projekt se izvaja v okviru razvojne prioritete »Spodbujanje podjetništva in prilagodljivosti«. Prispevek EU znaša 85 % vrednosti projekta, ostalih 15 % pa je zagotovljenih iz integralnega proračuna RS (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2006, str.14).
- **Institucionalno usposabljanje in priprave na nacionalne poklicne kvalifikacije:** Namen programa je povečanje zaposljivosti z dvigom izobrazbenega nivoja, usposobljenosti in temeljnih veščin (ključnih kompetenc) za brezposelne osebe, izboljšanje pogojev vstopa na trg dela in v zaposlenost iskalcev zaposlitev in neaktivnih oseb. V okviru izvajanja aktivnosti za usposabljanje in izobraževanje brezposelnih in neaktivnih oseb so predvidene tudi akcije ozaveščanja o pomenu izobrazbene ravni in usposobljenosti ter pridobljenih znanj, veščin in kompetenc za vsakega posameznika. Projekt se izvaja v okviru razvojne prioritete »Spodbujanje zaposljivosti iskalcev dela in neaktivnih«. Prispevek EU znaša 85 % vrednosti projekta, ostalih 15 % je zagotovljenih iz integralnega proračuna RS (Euskladi.si, 2009a).

Mladi pa se aktivno vključujejo tudi v druge programe APZ. Kratka analiza vključitev sledi v nadaljevanju.

5.2.2 Vključevanje mladih v programe APZ

Obseg vključitev mladih, starih do 25 let, v programe APZ se je v letu 2009, glede na leto 2007, povečal za več kot polovico. Kot je razvidno iz tabele 13, strani 29, se je število vključitev mladih (do 25 let) v programe APZ v obdobju 2007–2009 povečevalo pri programih svetovanja in pomoči pri iskanju zaposlitve, programih usposabljanja ter pri ukrepih spodbujanja zaposlovanja in samozaposlovanja. Zmanjšalo pa se je število vključitev v programe socialnega vključevanja.

V letu 2007 je bilo skoraj 60 % vseh mladih, starih do 25 let, ki so se vključevali v program aktivne politike zaposlovanja, vključenih v program »Formalno izobraževanje« in v program »Pomoč pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve«. V slednjega, ki vključene osebe informira o načinih uspešnega iskanja zaposlitve ter o delovanju trga dela, se je v tem letu vključilo 1.277 mladih (do 25 let). V letu 2009 je število vključitev znašalo 1.657, kar je za okoli 30 % več glede na leto 2007.

Tudi v letu 2008 je bilo največ mladih vključenih v program »Pomoč pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve« (24,16 %). Sicer je bilo med mladimi v tem letu skupno največ vključitev v programe usposabljanja in izobraževanja. Vključevali so se predvsem v programe formalnega izobraževanja (795 vključenih), programe institucionalnega usposabljanja (699 vključenih) ter v delovni preizkus (620 vključenih). Glede na predhodno leto se je število vključitev povečalo le pri ukrepih, zajetih v sklop spodbujanja zaposlovanja in samozaposlovanja, in sicer skoraj petkratno (z 92 vključenih v letu 2007 na 457 vključenih v letu 2008).

V letu 2009 se je nadaljevalo povečevanje števila vključitev mladih (do 25 let) v ukrepe spodbujanja zaposlovanja in samozaposlovanja. Vključenih je bilo 1.963 mladih, kar je štirikrat več kot v predhodnem letu. Ob tem velja predvsem omeniti, da je bilo v okviru tega ukrepa 43,6 % mladih vključenih v program »Zaposli.me«, ki ga je ZRSZ začel na novo izvajati v letu 2009. V program »Zaposli.me«, katerega namen je povečati zaposlenost iz ciljne skupine težje zaposljivih oseb, je bilo v tem letu vključenih 9,6 % vseh vključenih oseb, mlajših od 25 let.

Poleg programa »Zaposli.me« je ZRSZ v letu 2009 začel izvajati tudi program »Spodbujanje zaposlovanja za krajši delovni čas«. Namen programa je pospeševanje razvoja novih zaposlitvenih možnosti. Posameznikom omogoča, da ostajajo delovno aktivni, kljub temu da več svojega časa namenjajo zasebnemu življenju, bodisi zaradi družinskih obveznosti bodisi zaradi izobraževanja. Vanj se je vključilo 219 oseb, mlajših od 25 let, kar predstavlja 2,45 % celotne vključenosti mlajših od 25 let.

Pri programih socialnega vključevanja največji del predstavljajo javna dela, kjer je bilo v letu 2007 med mladimi 244 vključitev. Do leta 2009 se je število vključitev v programe socialne vključenosti zmanjšalo za 5,5 %, še vedno pa je bilo 91,6 % vseh mladih vključenih v program javna dela.

Tabela 12: Mladi (do 25 let) vključeni v programe aktivne politike zaposlovanja v obdobju 2007-2009

	2007	2008	2009
UKREP 1	1.610	1.592	2.213
Drugače o poklicih	19	28	21
Pomoč pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve - delavnice	1.277	1.291	1.657
UŽU	70	9	141
Klubi za iskanje zaposlitve	211	264	394
Razvoj in testiranje nove delavnice – svetovalnica za uspešen nastop na trgu dela	39	-	-
Vključitev brezposelnih oseb v nove in razvojne projekte	-	4	31
UKREP 2	3.783	3.047	4.497
Programi institucionalnega usposabljanja	634	699	1.146
Potrjevanje NPK	36	43	87
Delovni preizkus	584	620	855
Usposabljanje na delovnem mestu 2007	162	-	-
Usposabljanje na delovnem mestu 2007/2008	-	294	-
Usposabljanje na delovnem mestu 2008	-	486	377
Usposabljanje na delovnem mestu 2009/2010	-	-	492
Usposabljanje na delovnem mestu 2009/2011	-	-	94
Formalno izobraževanje	2.166	795	1.165
PUM	201	110	281
UKREP 3	92	457	1.963
Pomoč pri samozaposlitvi	-	189	531
Subvencije za samozaposlitev	21	99	322
Spodbujanje novega zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih oseb	71	14	1
Spodbujanje zaposlovanja mladih brezposelnih oseb	-	138	29
Spodbujanje zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih oseb – prejemnikov DSP za leto 2008	-	13	4
Spodbujanje zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih oseb – prejemnikov DSP za leto 2009	-	-	1
Pomoč pri zaposlovanju dolgotrajno brezposelnih žensk	-	4	-
Zaposli.me	-	-	856
Spodbujanje zaposlovanja za krajši delovni čas	-	-	219
UKREP 4	253	247	239
Javna dela	244	227	219
Projekti zaposlitvenih programov pri neprofitnih delodajalcih	9	-	-
Spodbujanje zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih oseb	-	11	3
Subvencioniranje zaposlitev pri izvajanju pomoči na domu ter osebne asistencije	-	9	11
Spodbujanje zaposlovanja dolgotrajno brezposelnih oseb 2009/2010	-	-	6
SKUPAJ	5.738	5.343	8.912

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, 2010.

SKLEP

Vse od leta 2003 naprej se na trgu dela kažejo pozitivna gibanja. Povečevali sta se tako stopnja aktivnosti in zaposlenosti mladih kot tudi obseg zaposlenih mladih. Stopnja brezposelnosti mladih se je vse do leta 2007 zniževala, v letu 2008 pa zaradi gospodarske in finančne krize nekoliko povečala.

Razširjenost fleksibilnih oblik zaposlovanja med mladimi na splošno narašča. Delež zaposlenih mladih po pogodbi za krajši delovni čas je vse do leta 2005 strmo naraščal in v letu 2007 dosegel najvišjo vrednost. Delež mladih z začasno zaposlitvijo se je vse do leta 2004 zviševal, nato malo upadel, vendar je po letu 2005 znova začel naraščati. Tako zaposlovanju za krajši delovni čas kot zaposlovanju za določen čas so pogosteje izpostavljene ženske.

Stopnja brezposelnosti mladih se je do v obdobju 2000-2007 zmanjšala tako pri mladih ženskah, kot pri mladih moških. V letu 2008 se je nato nekoliko povečala. Predvidevam, da bo stopnja brezposelnosti mladih narasla tudi letos, predvsem zaradi finančno - gospodarske krize ki je povzročila zapiranje številnih podjetij. Menim, da se bo povečala predvsem stopnja brezposelnosti mladih moških, saj je kriza prizadela predvsem dejavnosti, ki zaposlujejo pretežno moško delovno silo (gradbeništvo, industrija...). Že v letu 2008 se je glede na predhodno leto, stopnja brezposelnosti mladih moških povečala za več kot stopnja brezposelnosti mladih žensk. Ustrezno temu se je zmanjšala tudi razlika med stopnjama brezposelnosti mladih moških in mladih žensk.

Največjo skupino brezposelnih mladih (15–24 let) predstavljajo osebe s srednjo stopnjo izobrazbe. Večina preostalih brezposelnih ima doseženo nižjo stopnjo izobrazbe, najmanj brezposelnih mladih pa je šolanje končalo s 5. ali 6. stopnjo izobrazbe. Zaskrbljujoče je, da se delež visoko izobraženih mladih med brezposelnimi povečuje. To pomeni, da številčnejše vključevanje mladih v terciarno izobraževanje povzroča večjo konkurenco med visoko izobraženimi ter višje stopnje brezposelnosti mladih diplomantov.

Število vključenih mladih v programe aktivne politike zaposlovanja se je v letu 2009 močno povečalo. Povečal se je predvsem obseg vključitev mladih v programe spodbujanja zaposlovanja in samozaposlovanja. Povečan obseg vključevanja mladih v aktivne politike zaposlovanja je posledica povečanja stopnje brezposelnosti, kar zahteva povečano pozornost in ukrepanje aktivne politike zaposlovanja. Obseg izvajanja programov aktivne politike zaposlovanja se je zato v času gospodarske krize povečal. ZRSZ je namreč v letu 2009 začel z izvajanjem programa »Zaposli.me«, s katerim so želeli povečati zaposlenost iz cilje skupine težje zaposljivih oseb, med katere sodijo tudi mladi.

LITERATURA IN VIRI

1. Avsec et al. (2007). *Vse kar bi morali vedeti o zaposlovanju*. Ljubljana: Lisac & Lisac d.o.o..
2. Bohinc, R. (2004). *Delovna in uslužbenska razmerja*. Ljubljana: GV založba.
3. Boljka, U. (2010). Demografske značilnosti mladih in problem rodnosti. V T. Rakar & U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo* (str. 9-22). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad Republike Slovenije za mladino in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
4. Domadenik, P., & Farčnik, D. (2009). Pot od diplome do zaposlitve: kako (hitro) zaposljivi so slovenski diplomanti. *Revija HRM*, (32/2009), 60-63.
5. Eurostat. (b.l.). *Statistični podatki*. Najdeno 15. julija 2010 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/database
6. Euskladi.si (20. februar 2009a). *Potrditev programa »Institucionalno usposabljanje in priprave na nacionalne poklicne kvalifikacije«*. Najdeno 10. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.euskladi.si/novice/default.aspx?UID=116>
7. Euskladi.si (27. januar 2009b). *Evropski socialni sklad sofinancira program »Zaposli.me /Spodbujanje zaposlovanja težje zaposljivih brezposelnih oseb«*. Najdeno 10. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.euskladi.si/novice/default.aspx?UID=111>
8. Hrovatin, N. (2007). *Uvod v gospodarstvo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
9. Ignjatović, M., & Trbanc, M. (2010). Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi. V T. Rakar & U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo* (str. 9-22). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad Republike Slovenije za mladino in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
10. Jaklič, M. (2005). *Poslovno okolje podjetja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
11. Južnik, R. L. (2007). Razširjenost fleksibilnih oblik zaposlovanja. *IB revija*, (3-4), 91-101.
12. Kajzer, A. (2009). Varna prožnost v Sloveniji – kje smo in kako naprej. *IB revija*, (3-4), 18-29.
13. Klužer, F. (2009). Mladi in trg dela. *IB revija*, (2), 41-50.
14. Kramberger, A. (2007). Problem zaposljivosti v informacijski dobi. V A. Kramberger & S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji* (str. 38-63). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Milošević, V. (2010). Kako bo trg dela reševal prihod mladih s fakultet. *Revija HRM*, (33/2010), 12-15.

16. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (b.l.). *Malo delo*. Najdeno 15. septembra 2010 na spletnem naslovu http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/malo_delo/
17. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006, 23. november). *Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007-2013*. Najdeno 15. maja na spletnem naslovu http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/
18. Novak, A. (2008). *Kadrovanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. Pečar, J. (2008). *Regije 2008 - izbrani socioekonomski kazalniki po regijah*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
20. Rakar, T. (2010). Izobraževanje in izobraženost mladih. V T. Rakar & U. Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo* (str. 9-22). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad Republike Slovenije za mladino in Inštitut Republike Slovenije za socialno varnost.
21. Samuelson, P., & Nordhaus, W. (2002). *Ekonomija*. Ljubljana: GV Založba.
22. Senjur, M. (2001). *Makroekonomija*. Maribor: Založba MER-MER Evrocenter.
23. Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko. (2007, 16. februar). *Operativni program razvoja človeških virov 2007-2013*. Najdeno 5. maja 2010 na spletnem naslovu http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/op_ess_final.pdf
24. Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko (2009). *Evropski socialni sklad v Sloveniji: 2007-2013: naložba v ljudi je naložba v prihodnost..* Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko.
25. Statistični urad Republike Slovenije. (2007). Izobraževanje, Slovenija 2006/2007. *Statistične informacije*. (Št. 37, 27. junij 2007). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
26. Statistični urad Republike Slovenije. (2009a). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije
27. Statistični urad Republike Slovenije. (2009b). Trg dela, Slovenija 2008. *Statistične informacije*. (Št. 35, 28. september 2009). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
28. Statistični urad Republike Slovenije (14. maj 2010a). *Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2009/2010*. Najdeno 8. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3124

29. Statistični urad Republike Slovenije. (2010b). Trg dela, Slovenija 2009. *Statistične informacije*. (Št. 21, 28. september 2010). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
30. Sušnik, D. (2010, 8. marec). V praksi ostaja trg dela pogosto ločen po spolu. *Delo*, str. 26.
31. Študentska organizacija Slovenije (b.l.). *Strategija zaposlovanja mladih v družbi znanja (povzetek)*. Najdeno 20. julija na spletnem naslovu <http://www.studentska-org.si/index.php/Odbor-za-socialna-in-zdravstvena-vprasanja/STRATEGIJA-ZAPOSLOVANJA-MLADIH-V-DRUZBI-ZNANJA-povzetek.html>
32. Trbanc, M., (2005). Mladi na prehodu in njihova zaposljivost v sodobnih družbah. *Zbornik 2. posveta na temo Zaposlovanje – socialno vključevanje* (str. 13-32). Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino in Mladinski ceh – Nefiks.
33. Trbanc, M. (2007). Poti mladih v zaposlitev: primerjava Slovenije z drugimi državami EU. V A. Kramberger & S. Pavlin (ur.), *Zaposljivost v Sloveniji* (str. 38-63). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
34. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (11. julij 2008). *Ekonomski izziv 2008*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
35. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (6. september 2009). *Ekonomsko ogledalo september 2009*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
36. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (3. maj 2010). *Poročilo o razvoju 2010*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
37. Verbič, M., & Polanec, S. (2009). *Uporabna makroekonomija*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
38. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. (2010). *Vključevanje mladih v programe aktivne politike zaposlovanja* (interno gradivo). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.
39. Žagar, I. (2008). Uvodno zasedanje. *Zbornik prispevkov. Konferenca o Evropskem socialnem skladu – Prispevek Evropskega socialnega sklada k vključevanju mladih na trg dela* (str. 5-6). Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko in Urad za kohezijsko politiko.